

FONDEN FOR ENTREPRENØRSKAB
YOUNG ENTERPRISE DANMARK

**Strategiske sigtelinjer for
Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise:
2015-2020**

Strategiske sigtelinjer for Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise: 2015-2020

d. 5/11 2014

Executive Summary

Dette dokument udpeger de strategiske sigtelinjer for Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise (Fonden) for perioden 2015-2020. Teksten er en gennemgang af Fondens arbejde siden 2010, en analyse af effekterne af Fondens arbejde for de enkelte uddannelsesniveauer og så udpeges de strategisk vigtige indsatsområder frem mod 2020.

Siden Fondens etablering i 2010 har udbredelse af entreprenørskabsundervisning på alle uddannelsesniveauer været en kerneindikator for Fondens succes. Indsatsen har vist sig effektiv, og det er siden Fondens etablering og frem til i dag (2014) lykkedes at fordoble antallet af unge, som møder entreprenørskab i løbet af deres skole- og studietid.

Udbredelse vil i årene fremover stadig være en vigtig kerneindikator i Fondens arbejde, men også kvaliteten af entreprenørskabsundervisningen og katalyserende aktiviteter vil være i fokus for Fonden frem mod 2020.

Fondens forskning og opbyggede erfaringer peger tydeligt på, at et øget fokus på kvalitet i entreprenørskabs undervisningen vil kunne øge effekten af indsatsen. Arbejdet med at øge kvaliteten af entreprenørskabsundervisningen rummer også udvikling af undervisernes kompetencer, pædagogiske værktøjer, effektmålinger, evalueringsformer og udprøvning. Bl.a. arbejdes der på en ny samlet undervisningsmodel, som vil danne basis for at fremme kvaliteten i entreprenørskabsundervisningen.

Det er forskelligt, hvor langt de tre uddannelsesniveauer er nået med kvalitets- og udbredelsesdagsordenen. Derfor står de enkelte niveauer også over for forskellige udfordringer i årene fremover. Men der er også udfordringer, som går på tværs af niveauerne. Her vil indsatsen fra Fondens side bl.a. fokusere på kompetencegivende efter/videreuddannelse for undervisere og lærere, oparbejdelse af ny viden og værktøjer til feedback, evaluering og udprøvning samt en videreudvikling af forsknings- og analyseaktiviteterne for at øge kvaliteten i undervisningen samt måle dennes effekt.

For at sikre konkrete effekter på kort sigt, er det også vigtigt at sætte fokus på katalyserende aktiviteter – altså aktiviteter der foregår i området mellem uddannelser og egentlig virksomhedsetablering eller -ansættelse. Her har Fonden allerede haft succes med Mikrolegatorningen, som giver økonomisk opstartshjælp til studerende, der ønsker at starte virksomhed. Den indsats vil Fonden gerne kunne fortsætte og udvide, men det vil kræve yderligere finansiering.

De tre kerneområder, som Fonden frem til 2020 ønsker at måle sin succes ud fra, er derfor:

- **Udbredelse:** Målet er, at unge under uddannelse skal møde entreprenørskab mindst én gang på hvert uddannelsesstrin. Dvs. møde det mindst én gang i:
 - Indskoling, mellemtrin og udskoling i grundskolen
 - Ungdomsuddannelserne
 - Videregående uddannelser
- **Kvalitet:** Målet er at øge kvaliteten i entreprenørskabsundervisningen. Indikatoren vil her være at måle på antallet af undervisere, som har deltaget i et certificerende efter- eller videreuddannelsesforløb inden for entreprenørskabsundervisning
- **Katalyserende aktiviteter:** Målet er at øge viden om samt skabe flere katalyserende aktiviteter. En målbar indikator vil her være, hvor mange studerende der starter virksomhed under og kort tid efter endt uddannelse.

Det overordnede mål med Fondens arbejde er stadig at skabe kvalificerede initiativer, som resulterer i flere iværksættere og flere innovative ansatte. Med dette: flere arbejdspladser og vækst.

Strategiske sigtelinjer

Baggrund

Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise (Fonden) blev etableret i 2010 i et partnerskab mellem 4 ministerier, uddannelsessektoren og erhvervslivet. Målet var at flere elever og studerende i Danmark møder entreprenørskabsundervisning i løbet af deres skole- og studietid. Nøglesætningen er "Entreprenørskab fra ABC til Ph.d.".

Målet om mere entreprenørskabsundervisning gennem hele uddannelsessystemet blev sat ud fra økonomiske rationaler om, at Danmark har behov for flere iværksættere og innovative ansatte, men også ud fra bredere rationaler om at give elever og studerende entreprenørielle kompetencer og herigennem øge foretagsomheden i samfundet. Blandt nogle af de mere markante og dokumenterede effekter kan nævnes, at entreprenørskabsundervisning:

- øger lysten til at blive iværksætter hos elever og studerende
- påvirker elever og studerendes entreprenørielle adfærd uden for skole og studier
- i grundskolen fører til mere entreprenørskabsundervisning på de efterfølgende uddannelsesniveauer
- fører til højere indkomst senere i livet – både for selvstændige og for lønmodtagere

Se mere om effekterne af entreprenørskabsundervisning [her](#).

Fonden er organiseret med en [Bestyrelse](#), et [Repræsentantskab](#), et nationalt kontor, regionale foreningskontorer med egne bestyrelser og ledelse og en alumni forening "YEAD". Desuden er Fonden det nationale kontor for den globale organisation Junior Achievement / Young Enterprise.

Som noget unikt er Fonden tilknyttet et ministerielt partnerskab med repræsentanter fra følgende ministerier:

- Uddannelses- og Forskningsministeriet
- Kulturministeriet
- Undervisningsministeriet
- Erhvervs- og Vækstministeriet

Denne unikke konstruktion sikrer, at politiske tiltag bliver omsat til praksis gennem Fonden, men også at Fondens aktiviteter og viden bliver italesat politisk.

I hvilken grad er det lykkedes at udbrede entreprenørskab i uddannelserne?

Siden Fondens etablering har udbredelse af entreprenørskab på alle uddannelsesniveauer været en kerne-indikator for Fondens succes. Den kvantitative målsætning er, at unge under uddannelse skal møde entreprenørskab mindst én gang på hvert uddannelsesstrin. Dvs. møde det mindst én gang i:

- Indskoling, mellemtrin og udskoling i grundskolen
- Ungdomsuddannelserne
- Videregående uddannelser

Ovenstående mål er sat på baggrund af den forskning i effekten af entreprenørskabsundervisningen, som Fonden har forestået i samarbejde med respekterede nationale og udenlandske forskningsinstitutioner. Her viser det sig, at blot en lille berøring med entreprenørskab har stor indflydelse på de unges handlemønstre i forhold til fx at starte egen virksomhed, at være innovativ medarbejder etc. Forskningen viser også, at jo flere gange de unge møder denne undervisning, des bedre. Undervisning i entreprenørskab har således en meget stor effekt på de unges fremtidige handlemønstre i forhold til at blive iværksættere, innovative ansatte, aktive samfundsborgere etc.

Siden Fondens etablering og frem til i dag (2014) er det lykkedes at mere end fordoble antallet af unge, som møder entreprenørskab i løbet af deres skole- og studietid. Det var således 18,5 % af de i alt 1,2 mio. elever og studerende, som i studieåret 2013/2014 mødte entreprenørskab.

Udbredelsesmålingerne bruges i regeringens vurdering af deres egen samt Fondens og uddannelsesinstitutionernes succes – fx i forbindelse med universiteternes tilsynsrapporter. Desuden anvendes opgørelserne på kommunalt niveau i vurderingen af, i hvor høj grad man er lykkedes med at implementere entreprenørskabsundervisning på kommunernes skoler.

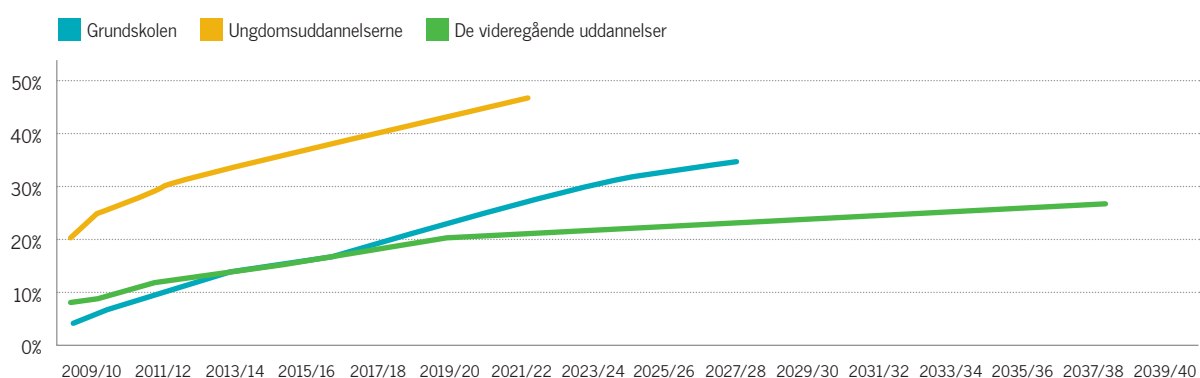
De kvantitative mål er blandt andet nået gennem Fonden og det ministerielle partnerskabs uddannelsespolitiske arbejde. Dette har til dato medført at:

- Entreprenørskab er blevet en del af Folkeskolen som et tværgående emne og med særligt fokus i det nye fag håndværk og design, som indføres fra august 2014
- Entreprenørskab er blevet en del af den nye læreruddannelse
- HHX & HTX har obligatorisk entreprenørskab
- I AT-forløbet på det almene gymnasium kan eleverne nu arbejde med entreprenørskab, og målet er, at det skal blive en del af de andre fag
- De videregående uddannelsers nye tilsynsrapporter rummer uddannelse i entreprenørskab.
- Der i Regeringens innovationsstrategi "Danmark - Løsningernes land" står indskrevet, at "Elever og studerende i højere grad skal lære og udprøves gennem innovation".

Fondens mål er, at børn og unge bør møde entreprenørskab minimum én gang på hvert uddannelsestrin. For at fremme denne målsætning har Fonden siden 2010 igangsat og finansieret en række lokale aktiviteter, som har sikret, at mange tusinde unge i dag har muligheden for at deltage i entreprenørskabsundervisning. Desuden har Fonden internt og i sin regionale forankring afviklet konkurrencer, udviklet undervisningsmaterialer, etableret netværk og kompetenceopbyggen- de forløb for undervisere etc.

Som nedenstående prognose¹ viser, er der forskel på, hvornår de forskellige uddannelsesområder vil nå målsætningen. Denne type prognose vil fortsat indgå som en væsentlig indikator for indsatsens succes.

Samlet forventning

Konklusion

Fonden vil fortsat arbejde for at udbrede entreprenørskab på alle uddannelsesniveauer, og dette skal også fremadrettet være en hovedindikator for Fonden. Målet er, at unge under uddannelse skal møde entreprenørskab mindst én gang på hvert uddannelsestrin.

1. Opgørelserne bygger på den hidtidige udvikling, nuværende finansiering og hvad der til dato kendes af uddannelsespolitiske tiltag. Effekterne af Skolereformen (august 2014) er ikke medtaget, da implementeringshastighed og -grad endnu ikke er kendt.

Kvantitet sammen med kvalitet

Udbredelse af entreprenørskab i uddannelserne er stadig en væsentlig målsætning for Fonden. Men Fondens seneste forskning dokumenterer, at et øget fokus på kvalitet vil kunne øge effekten af indsatsen yderligere. Forskningsresultaterne viser bl.a., at kvaliteten og metoden brugt i undervisningen har afgørende betydning for læringsudbyttet. Hvis man øger læringsudbyttet for de unge, øges også sandsynligheden for, at de på sigt starter nye virksomheder, indgår som innovative medarbejdere og i det hele taget agerer entreprenørielt.

Fonden har altid haft fokus på kvaliteten i arbejdet med entreprenørskab, men der findes i dag langt mere viden og evidens, der indikerer hvilken type fagligt indhold, og hvilken form entreprenørskabsundervisning bør have, hvis man vil opnå de størst mulige effekter. Fondens arbejde med kvalitet i uddannelserne bør derfor fremover være en vigtig indsats.

For at styrke kvaliteten, arbejder Fonden på at udvikle en "Undervisningsmodel", som samler al den viden om entreprenørskabsundervisning i form af pædagogik og didaktik, læringsmål, kompetenceområder, metoder, evaluering, udprøvning, effektmålinger etc., som findes. Modellen vil bygge ovenpå den viden, som Fonden allerede har oparbejdet gennem effektmålingsarbejdet og udviklingen af en model for den progressive læring. Denne nye samlende model vil danne basis for at kunne fremme og rammesætte kvaliteten i entreprenørskabsundervisningen fremover.

Som videncenter er det Fondens ambition at sikre, at der fortsat udvikles viden om entreprenørskabsundervisning. Denne viden skal både være forsknings- og erfaringsbaseret. Videnudviklingen kan ske i Fonden eller i samarbejde med andre gennem nationale og internationale videnressourcer på området. Det er ønsket, at Fonden fortsat skal:

- være faglig ekspert i entreprenørskab og entreprenørskabsundervisning i uddannelsessektoren
- udvikle og understøtte uddannelsesforløb, undervisningsmaterialer og kompetenceopbygning for lærere og undervisere på baggrund af veldokumenteret viden
- rådgive om undervisningspraksis og pædagogik
- tilbyde programmer (fx konkurrencer) af højest mulig dokumenteret kvalitet
- formidle og vidende af egen og andres praksiserfaring og ekspertviden
- uddele fondsmidler til udvikling

Som videncenter ønsker Fonden at fortsætte sin forsknings- og analyseindsats. Indsatsen har været afgørende for at kunne tale om kvalitet i undervisningen og for at kunne tale om effekterne af denne. Selv om Fonden til dato er en af de organisationer i verden, der ved mest om måling af effekterne af entreprenørskabsundervisning, så er der stadig mange ubesvarede spørgsmål. Fonden ønsker, at forskningen fremadrettet fortsat skal undersøge effekterne af entreprenørskabsundervisning, og dermed også kunne bidrage til at fremme udbredelsen og kvaliteten i undervisningen.

Måling af kvalitet

I Fondens arbejde med at øge kvaliteten arbejdes der både med input og output indikatorer. Input handler om undervisningens kvalitet (underviserens kompetencer, undervisningsmaterialets kvalitet, eksamensformen etc.), og output handler om elevernes og de studerendes udbytte og læring (effekten af undervisningen). Begge disse indikatorer er svære at identificere og måle, og Fonden vil fortsat arbejde på at udvikle indikatorerne, herunder forsøge at opstille kvantitative målsætninger.

I arbejdet med outputindikatorer har PISA i 2003 og 2012 kortlagt 15-16 årige elevers kompetencer inden for problemløsning. Denne del af PISA har et overlap med entreprenørielle kompetencer og færdigheder, og Fonden vil undersøge om PISA-målingerne kan danne grobund for en international indikator. Andre mulige indikatorer kan være frafaldsprocenter, karakterniveauer etc. Kausalsammenhængen skal dog først tydeliggøres.

I Fondens eget arbejde er der i forskningsprojektet ASTEE udarbejdet et evalueringsværktøj for undervisere, elever og studerende. Fonden håber på sigt, at dette vil kunne danne grobund for en ny indikator ift. entreprenørielle kompetencer. Desuden har Kvalitetsudvalget under Uddannelsesministeriet arbejdet med udviklingen af nye indikatorer. Det er målet at opnå en eller flere fælles målinger.

Konklusion

På nuværende tidspunkt findes der ikke en velunderbygget indikator af effekten af undervisningen (outputindikator). Derfor finder Fonden, at nedenstående inputindikator udgør den bedste og mest brugbare måde at vurdere kvalitet i undervisningen ud fra. Denne vil løbende blive udbygget:

Indikator for kvalitet i undervisningen:

- Antallet af undervisere, som har deltaget i et certificerende efter- eller videreuddannelsesforløb inden for entreprenørskabsundervisning.

Indsatser på de tre uddannelsesniveauer

Med udgangspunkt i Fondens kerneindsatsområder (udbredelse og kvalitet) gennemgås nedenfor hvert uddannelsesniveau og de dertilhørende områder for eksisterende og nye prioriteringer.

Fælles for alle niveauer er, at Fonden i forhold til pædagogik og didaktisk teori skal sikre sin position som videnførende på entreprenørskabsundervisningsområdet gennem fortsat teoriudvikling. Dette arbejde samles bl.a. i Fondens undervisningsmodel. Internationale aktiviteter er i den forbindelse centrale for, at den danske indsats kvalificeres gennem international forskning.

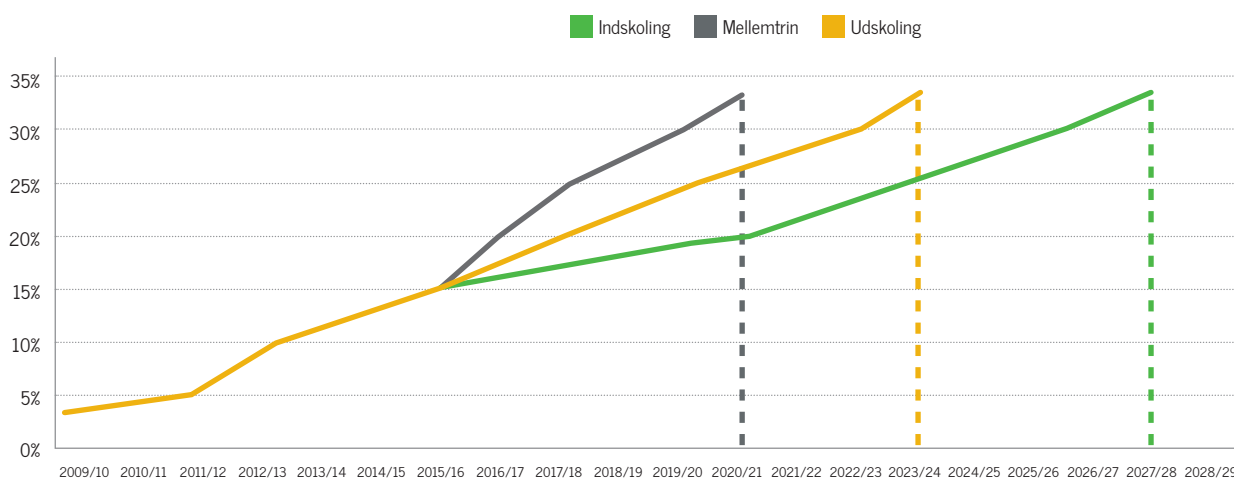
Grundskolen

I regi af Folkeskolereformen er innovation og entreprenørskab blevet implementeret i folkeskolen som et tværgående tema på linje med IT og sproglig udvikling. Det indgår fra august 2014 som et tværgående spor i skolens fag, i de enkelte læseplaner for fagene og som en del af faget håndværk og design.

Fonden har i samarbejde med Undervisningsministeriet udarbejdet mål og vejledninger for innovation og entreprenørskab i Folkeskolen. Der er således etableret en forståelsesramme med praksisangivelser og læringsmål baseret på Fondens progressionsmodel. Ligeledes er der udarbejdet en særlig vejledning, som gælder for Folkeskolen generelt. Der er således udarbejdet et konsistent og solidt grundlag for innovation og entreprenørskab i skolen, hvilket er en forudsætning for at gøre innovation og entreprenørskab til et bredt anerkendt indhold i grundskolen.

Til trods for denne lovmæssige forankring er det stadig kun de færreste skoler, som arbejder målrettet med området, og Fonden forventer, at implementeringen vil ske langsomt pga. de mange andre forandringer reformen fører med sig. Nedenstående grafik viser den hidtidige og forventede fremtidige udvikling ud fra antagelse om uændret økonomi, lovgivning, politisk italesættelse etc.

Estimeret forventning på de enkelte trin - GSK

En lang række skoler og kommuner har i tiltagende grad lavet strategier på området, og regionale og kommunale tiltag har, i samarbejde med Fonden, resulteret i et markant større kendskab til området og til, at flere undervisere har fået kurser og efteruddannelse inden for innovation og entreprenørskab. Kortlægningerne fra Fonden viser således en stor og stabil vækst i antallet af elever, som har deltaget i entreprenørskabsundervisning og i Fondens aktiviteter. Folkeskolereformen forventes at understøtte denne udvikling, og Fonden forventer en øget efterspørgsel på viden, kurser, efteruddannelse og læremidler, som kan understøtte lærernes arbejde.

De væsentligste udfordringer er følgende:

- Kun en mindre andel af lederne og lærerne i grundskolen har en tilstrækkelig forståelse af, hvad intentionerne i lovgivningen indebærer, hvilke kompetencer eleverne skal udvikle, og hvordan dette kan indgå i praksis i såvel den daglige undervisning som i særlige forløb.
- Mange lærere bygger deres undervisning op omkring lærebogssystemer, hvilket betyder, at disse systemer kommer til at definere form og indhold i undervisningen. Kun ganske få læremidler (ud over Fondens egne) har aktiviteter og indhold, som understøtter udviklingen af entreprenørielle kompetencer.
- Prøver og evalueringsformer i grundskolen er ikke revideret i forhold til intentionerne om at gøre innovation og entreprenørskab til et tværgående tema. Det betyder, at der er en risiko for at disse læringsmål nedprioriteres.

Med afsæt i ovenstående vil Fonden fortsætte de nuværende aktiviteter indenfor:

- Udgivelse og distribution af særlige læremidler, som stilles til rådighed for lærere
- Fondsmidler til udviklingsprojekter på skoler og i kommuner
- Udvikling og kvalificering af netværk for lærere (NEIS)
- Kurser og efteruddannelsesaktiviteter målrettet lærerne
- Sparring og vejledning af skoleledere og kommunale ledere og konsulenter

Fremtidige indsatsområder på grundskoleområdet:

- **Udvikling af særlige kompetencegivende forløb og intensivering af eksisterende kursus- og efteruddannelsesaktivitet:** Denne indsats baseres på et samarbejde mellem Fonden og Undervisningsministeriet. Indsatsen søges forankret i kommuner og regioner og understøttes ved at initiere og kvalificere opbygningen af lokale netværk med kompetente lærere på området.
- **Udvikling af pædagogisk teori og særlige uddannelsesforløb for læreruddannelsen:** Dette skal ske i samarbejde med læreruddannelsen for at klæde kommende lærere bedst muligt på til at arbejde med og udvikle innovation og entreprenørskab i grundskolen.
- **Etablering af samarbejder med de centrale producenter af læremidler:** For at styrke de entreprenørielle intentioner i Folkeskolereformen i forhold til skolens fag.
- **Udvikling af feedback- og evalueringsmetoder:** Dette er centralt for, at konkrete læremål kan operationaliseres gennem undervisning. Området er et nyt fokus for Fonden, og det søges etableret i samarbejde med Undervisningsministeriet som en forlængelse af de allerede etablerede vejledninger. Allerede udviklede metoder og redskaber skal tilpasses intentionerne i skolereformen og udbredes gennem Fondens aktiviteter.
- **Ændringer af projektopgaven og folkeskolens test og afgangsprøver:** Det er Fondens vurdering, at projektopgaven i 9. klasse fremadrettet bør baseres på entreprenørielle aktiviteter, og at eleverne bør vurderes på baggrund af entreprenørielle kompetencer og deres evner til at omsætte disse til konkrete handlinger. Fonden vil arbejde på at få indflydelse på dette.

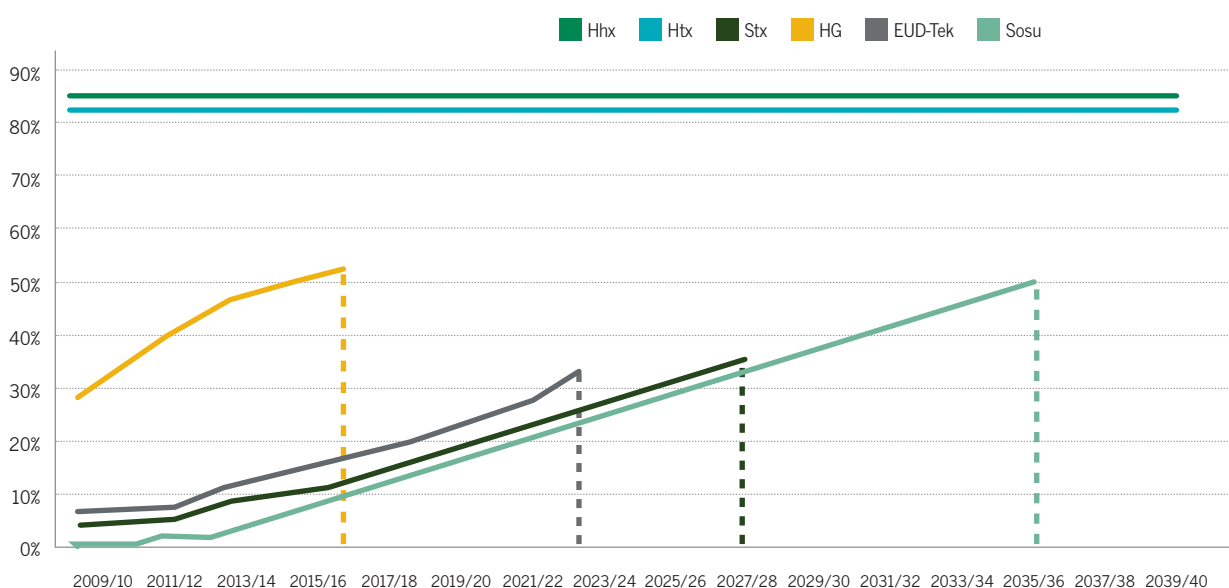
Forskning: Fondens forskningsresultater på grundskoleområdet har indtil nu bl.a. set på elevernes relationer til skolen, deres udbytte af undervisningen, deres tro på selv at kunne forme deres fremtidige liv og karriere samt deres tro på fremtiden i det hele taget. I fremtiden er det en forhåbning bl.a. at kunne skabe klarhed omkring følgende spørgsmål:

- Effekten af forskellige entreprenørskabsundervisningsformer i forhold til elevernes oplevede muligheder for selv at forme deres fremtid
- Effekten af entreprenørskabsundervisning på elevernes finansielle og økonomiske kompetencer forstået som viden og færdigheder i forhold til privatøkonomi, virksomhedsøkonomi og elevernes forståelse af marked og nationale/globalt finansielle muligheder og problemstillinger.
- Forholdet imellem elever, som har modtaget forskellige niveauer af entreprenørskabsundervisning, og elevernes karakterer i projektopgaven og ved folkeskolens afsluttende prøver i 9. klasse.

Ungdomsuddannelserne

Den seneste kortlægning² fra Fonden viser, at HHX og HTX i det væsentligste er i mål i forhold til udbredelse af entreprenørskabsundervisning. På de to uddannelser eksisterer der obligatoriske fagmål, som sikrer, at eleverne får et vist indhold af entreprenørskab gennem fagene. På de øvrige ungdomsuddannelser sker der også en vis fremgang som vist i nedenstående grafik, forudsat økonomi, lovgivning, politisk italesættelse etc. er uændret.

Estimeret stigning på de enkelte trin - UNG

I forhold til udbredelse vil Fonden have størst fokus på EUD TEC (erhvervsuddannelserne på de tekniske skoler) og STX/HF (det almene gymnasium), da de to områder samlet har langt hovedparten af eleverne på ungdomsuddannelsesområdet, og da de to områder endnu ikke trods fremgang er i mål. Fonden vil også have fokus på EUX-uddannelsen, som er relativt nyetableret. Den indgår ikke i tidligere kortlægninger og fremgår dermed ikke af ovenstående grafik, men forventes at vokse kraftigt over de kommende år, hvorfor det vil være naturligt at støtte op om denne udvikling.

På STX er der i årene 2011-13 i samarbejde med Undervisningsministeriet er gennemført et projekt omkring implementering af innovation i de tværfaglige AT-forløb (studieforberedende forløb). Det har haft en klar effekt i forhold til udbredelsen, da det fra januar 2014 blev muligt for alle elever i det almene gymnasium at vælge at arbejde med en innovationsopgave. Dette har givet underviserne incitament til at opsøge viden om innovation. Samtidig gennemføres der i 2013-2015 et tilsvarende projekt, der sigter mod at implementere innovation som et element i samtlige fag i STX. Projektet er et samarbejde mellem Fonden og Undervisningsministeriet

De væsentligste udfordringer ift. STX er følgende:

- Gennemførelsen af de to projekter har skabt et grundlag for at arbejde med innovation i STX. Den endelige kvalificering gennem udprøvning og gennem læreropkvalificering er dog ikke helt tilendebragt endnu.
- Der skal udarbejdes en metode til at kortlægge kvaliteten i den accelererede udbredelse, som disse projekter resulterer i.
- Det er positivt, at STX har fokus på implementering af innovation, og det er i harmoni med den del af entreprenørskab, som handler om at udvikle innovative medarbejdere. Skridtet til at undervise inden for iværksætteri har de ikke taget, og et sådant skridt ligger ikke inden for formålet for STX.

EUD-området opdeles i tre hovedområder i Fondens kortlægninger:

- EUD Tec (de tekniske uddannelser og håndværksuddannelser)
- EUD Merc (de merkantile uddannelser (butik, kontor mm.))
- EUD Sosu (social- og sundhedsuddannelserne)

Der er store forskelle på de tre områder. På de merkantile uddannelser har entreprenørskab generelt haft højt fokus, mens det har været mindre tydeligt på de tekniske uddannelser og på Sosu-uddannelserne. Med erhvervsuddannelsesreformen³ forventes det, at der kommer større fokus på innovation i grundforløbet gennem det nye "erhvervsfag". Der ses dog ikke tydelig videreførelse i hovedforløb og svendeprøve, og heller ikke et udbygget fokus på iværksætteri i forhold til tidligere praksis.

3. Implementeres fra sommeren 2015

Udfordringerne på EUD-området er følgende:

- Uddannelserne vil have fokus på innovation og ikke på iværksætteri, som ellers er oplagt i en håndværksmæssig sammenhæng.
- Uddannelserne vil have mulighed for fokus på innovation i grundforløbet, uden at dette udbygges i forhold til nuværende niveau, når eleverne får reel fag-faglighed at fundere deres innovation på i hovedforløbet.
- Timetallet til gennemførelse af længere forløb som fx undervisningsprogrammet Company Programme er ikke blevet forbedret, tværtimod er timetallet til grundforløbet på de merkantile uddannelser reduceret fra to til ét år.

EUX er et tilbud til eleverne på erhvervsuddannelserne, der også gerne vil have en gymnasial eksamen. Uddannelserne er stadig under opbygning, hvorfor der endnu ikke er foretaget en kortlægning af deres entreprenørielle indhold. Udfordringerne på området forventes dog at kunne sidestilles med de udfordringer, der er beskrevet på EUD-området.

Yderligere udfordringer på ungdomsuddannelserne:

Yderligere er der to udfordringer, der gør sig gældende for alle ungdomsuddannelserne, og som har stor indflydelse på kvaliteten i entreprenørskabsundervisningen:

- Underviserne mangler i høj grad efteruddannelse inden for entreprenørskab ud fra egen fagfaglighed. Det gælder for alle grupper. SDU's uddannelse for innovationslærere er den eneste kompetencegivende efteruddannelsesmulighed for gymnasiale undervisere. Der er løse tiltag til at berøre innovative tankeprocesser som refleksion i det gymnasiale teoretiske pædagogikum, uden at der arbejdes systematisk med området. Tilsvarende er der kun meget begrænsede tiltag på fagdidaktiske kurser og på efteruddannelsesområdet inden for entreprenørskab til EUD-lærerne.
- Der findes kun i begrænset omfang gennemprøvede og beskrevne undervisningsforløb med det enkelte fags faglighed i fokus for især STX og EUD-området. Udviklingen af innovationsforløb til de enkelte fag på STX er dog gået i gang, mens udviklingen af undervisningsmaterialer og -forløb til EUD halter mere, og der er behov for en indsats fra Fondens side til at udvikle skræddersyede materialer.

Fremtidige indsatsområder på ungdomsuddannelserne:

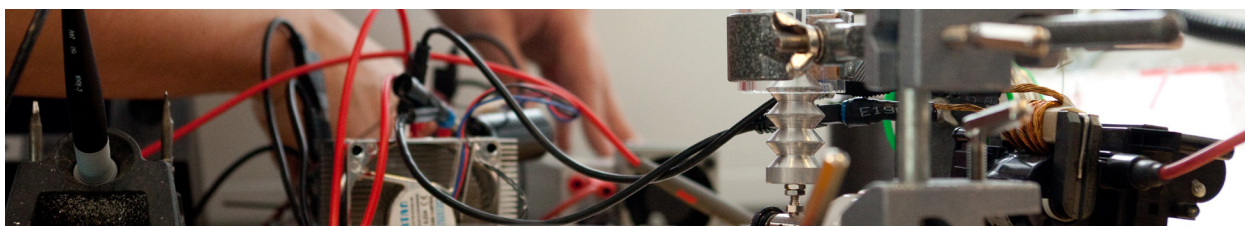
Udbredelsen af entreprenørskabsundervisning vil i de kommende år være stærkt afhængig af undervisernes engagement og kvalifikationer. Hovedfokusområderne for indsatsen på samtlige ungdomsuddannelser bør derfor være:

- **Etablering af markante efter/videreuddannelses tilbud til underviserne:** Dette kræver en strategisk dialog, hvor de relevante interessenter på hvert uddannelsesområde samles omkring skitsering af behov og muligheder. Denne samling af interessenter vil Fonden arbejde for at etablere, og sideløbende etablere enkeltstående kurser og seminarer for undervisere, så de umiddelbare behov for opkvalificering kan dækkes.
- **Udvikling af fagrettede undervisningsmaterialer af høj kvalitet:** Fonden vil videreudvikle på eksisterende undervisningsmaterialer, for at støtte undervisere i at bruge entreprenørskab som katalysator for de enkelte fag og uddannelsers faglighed. Fonden vil desuden udvikle undervisningsmaterialer til områder, der har behov for nye materialer. Denne udvikling vil ske dels som intern og dels via ekstern udvikling.
- **Udmålingsværktøjer:** Manglende fag- og udprøvningsmål i innovation og iværksætteri udfordrer undervisningen i entreprenørskab på hovedparten af ungdomsuddannelserne. Fonden vil derfor søge samarbejde med Undervisningsministeriet og faglige udvalg omkring muligheder på dette område. Fonden vil desuden dedikere en særlig pulje af fondsmidler til projekter, der arbejder med udvikling af udmålingsværktøjer og prøveformer. Dette er med henblik på at samle yderligere viden, der vil kunne stilles til rådighed for fremtidig implementering på området.

Forskning: Der er ikke forsket ligeså meget i effekten af entreprenørskabsundervisningen på ungdomsuddannelsesniveau, som på de øvrige niveauer. Dog har et enkelt studie analyseret Company Programme - bl.a. ved at se på effekterne på piger versus drenge. I fremtiden er det et ønske at forskningen fokuserer på:

- Hvilke effekter kan entreprenørskabsundervisning have i forhold til et generelt ønske om at mindske frafald blandt elever?
- Kan øget fokus på talentudvikling inden for entreprenørskab have effekt på de unges mål om at blive vækstskabende iværksættere?
- I hvor høj grad kan unges entreprenørielle kompetencer tilføre værdi til eksisterende virksomheder gennem praktikperioder?

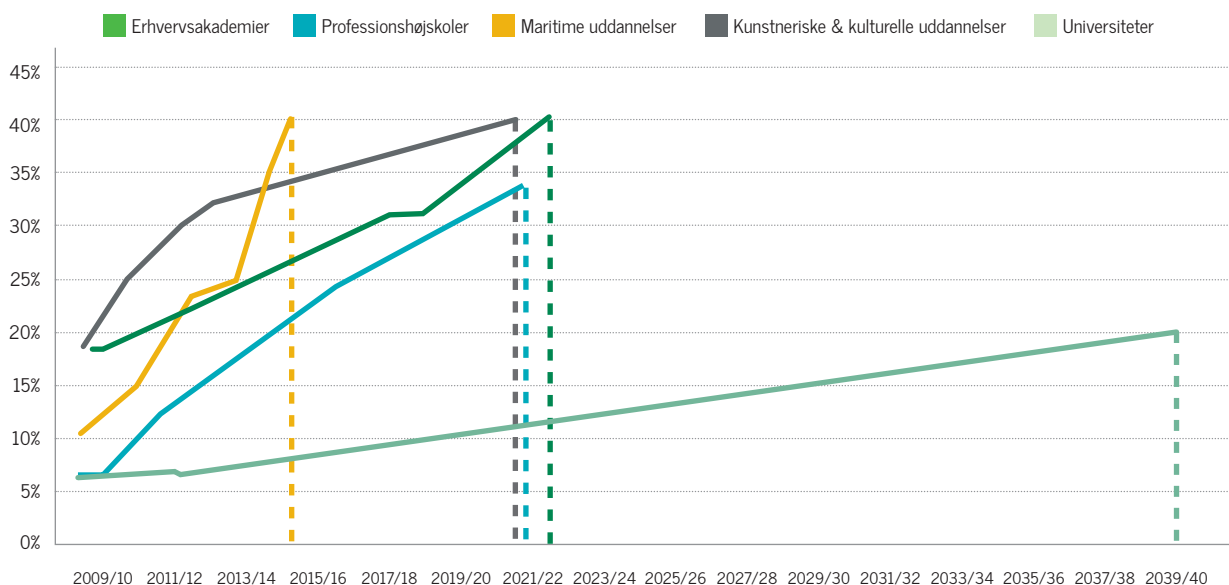
Videregående uddannelser

På alle videregående uddannelser ses en stigning i udbredelsen af entreprenørskabsundervisning.

De maritime uddannelser ligger højt, da entreprenørskabsundervisning i 2012 blev indskrevet i studieordningerne, og det begynder vi nu at se effekterne af. De kunstneriske og kulturelle uddannelser er ligeledes steget og er med lidt over 30 procent af de studerende godt med. På erhvervsakademierne ses en markant stigning i antal deltagende studerende i forhold til 2011/2012. Antallet af kurser er stort set uforandret, men flere studerende deltager i undervisningen, hvilket er en stor del af forklaringen på stigningen. På professionshøjskolerne ses også en markant stigning i antal deltagende studerende i forhold til 2011/2012, og dermed fortsætter professionshøjskolerne den positive udviklingsproces mht. udbuddet af entreprenørskabsfag samt antallet af studerende i disse fag. Universiteterne udmærker sig ved en mindre stigning i forhold til de andre uddannelsesinstitutioner.

På de videregående uddannelsesinstitutioner er der generelt et øget fokus på vigtigheden af entreprenørskabsundervisning samt et langt større ledelsesmæssigt og strategisk fokus på entreprenørskab end tidligere. Dette kan bl.a. skyldes, at der fra politisk side er kommet øget fokus på området. Det ses bl.a. ved tilføjelsen af indsatsområdet "Øget Innovationskapacitet" i universiteternes, erhvervsakademiernes og professionshøjskolernes udviklingskontrakter med regeringen⁴.

Estimeret stigning på de enkelte segmenter - VU

4. Jf. Regeringens Innovationsstrategi

De væsentligste udfordringer er følgende:

- På universiteterne ses indtil videre ikke en stor stigning i antallet af studerende, der deltager i entreprenørskabskurser – til trods for et stigende fokus på "øget innovationskapacitet" og øget kvalitet i undervisningen fra politisk side.
- De procesorienterede undervisningsformer og kompetencemål er ifølge uddannelsesinstitutionerne en udfordring, da de udfordrer nuværende evaluerings- og eksamensformer indenfor innovations- og entreprenørskabsundervisning. Der er brug for eksamensformer, der innovativt kan rumme og imødekomme de faglige arbejdsprocesser og forskellige materialer og målgrupper.
- Samtlige videregående uddannelser peger på en underviserrolle i forandring, der kræver mere efteruddannelse og ressourcer tilknyttet.
- Fonden oplever en øget efterspørgsel på rådgivning og økonomisk støtte til fagudvikling af nye fag eller toning af eksisterende fag-faglige fag. Fonden oplever ligeledes en efterspørgsel på rådgivning til, hvordan uddannelsesinstitutionerne kan arbejde med intraprenørskab som et særligt tema.

Fremtidige indsatsområder på de videregående uddannelser:

Indsatsen er delt op for at tydeliggøre behovet ud fra de skitserede udfordringer på henholdsvis universiteterne og de øvrige videregående uddannelser. Fonden ønsker at arbejde målrettet med følgende:

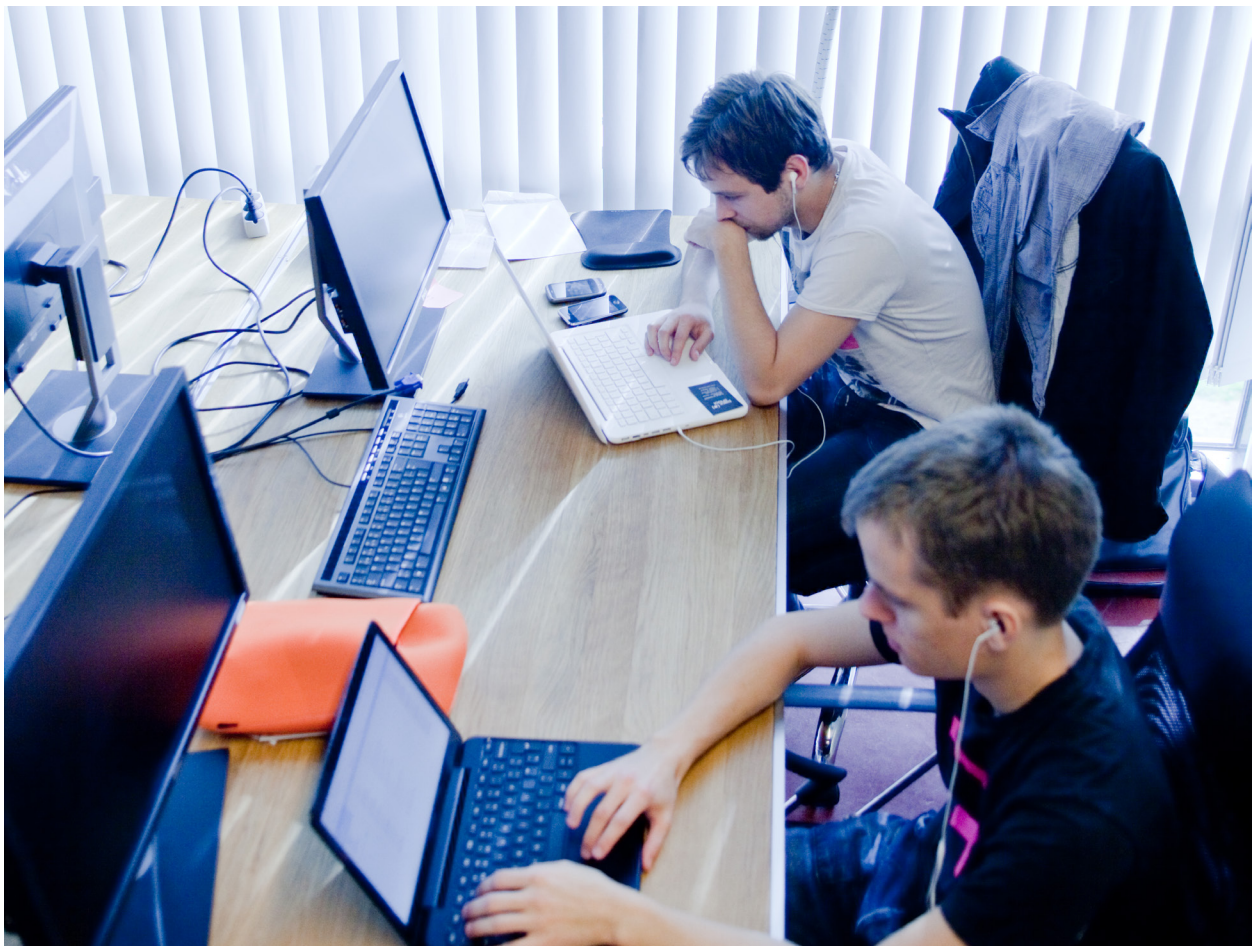
For professionshøjskolerne, erhvervsakademierne, de maritime, kunstneriske og kulturelle institutioner:

- **Målrettet rådgivning og fondsmidler:** For at sikre en god kvalitet af de nye fag, der bliver etableret på disse uddannelsesinstitutioner
- **Indarbejdelse af viden fra Fondens undervisningsmodel i Start Up Programme:** Et "ambassadørkorps" udrulles for at sikre større inddragelse af underviserne i kvalitetsarbejdet med programmet samt for at skabe større lokal forankring og markedsføring på institutionerne.
- **Intraprenørskab i fokus:** Dette gøres bl.a. ved et pilotforsøg i samarbejde med kommuner og professionshøjskoler, hvor praktikforløbet bruges til at arbejde målrettet med intraprenørskab. På sigt vil dette kunne udrulles til andre videregående uddannelsesinstitutioner samt bruges som løftestang ind i Start Up Programme for de uddannelsesinstitutioner, der vil se dette som relevant for undervisere og studerende.

For universiteter:

- **Strategisk samarbejde med relevante forsknings- og vidensinstitutioner:** Det kan fx være netværket for universitetsundervisere, der arbejder med entreprenørskabsundervisning (UNIEN). Dette kunne bl.a. sikre forankring af netværket på universiteterne samt dialog og udpegning af relevante forskningsmæssige temaer inden for innovation og entreprenørskabsundervisning. Desuden vil det være en hjælp til formidling af effekt, viden og erfaringer fra universiteterne.
- **Tæt dialog med universiteterne:** Dialog om, hvordan Fonden kan bistå universiteterne med at leve op til de mål, regeringen sætter inden for entreprenørskabsområdet – herunder kategorisering og kortlægning af innovations- og entreprenørskabsfag på universiteterne. Konkret arbejds der sammen med det ministerielle partnerskab om en årligt tilbagevendende konference for ledelser og undervisere.
- **Måltrettet rådgivning og fondsmidler:** Fonden ønsker en større inddragelse af undervisere og ledelser på universiteterne, så der bliver en bedre synergi mellem de fondsmidler, Fonden udbyder, og den bedste anvendelse på universiteterne. Det kan både hjælpe med at sikre udbredelse og en god kvalitet af de nye entreprenørskabsfag, der bliver etableret på universiteterne.
- **Efter- og videreuddannelse af undervisere:** Fonden oplever stor efterspørgsel på efteruddannelse og for at imødekomme dette, vil Fonden afsætte en større del af fondsmidlerne til efteruddannelsesinitiativer, så undervisere og institutioner kan få dækket nogle af omkostningerne forbundet med deltagelse i formelle efteruddannelsesforløb. Desuden vil Fonden inddrage uddannelsesinstitutioner og undervisere for at lave en behovsafklaring og undersøge mulighederne for at få tilrettelagt og udviklet et formelt efteruddannelsesforløb.

Med udgangspunkt i erfaringerne fra Fondens "Eksamensprojekt"⁵ vil Fonden desuden:

- Oparbejde øget viden om området i samarbejde med UNIEN, forskningsmiljøerne på universiteterne og andre relevante partnere.
- Dedikere en særlig pulje af fondsmidler til projekter med fokus på evaluering, feedback og eksamensformer. Fonden vil dermed kunne teste den viden, der er genereret i projektet og få indsamlet ny viden og gode eksempler om praksis inden for dette område til inspiration for andre undervisere

Forskning: Forskningsindsatsen⁶, der ser på effekterne af entreprenørskab på de videregående uddannelser, særligt på universiteterne. Fokus har særligt været på kompetencemålinger og effektmålinger af de studerendes sandsynlighed for at blive selvstændige. I fremtiden er det ønsket at undersøge:

- Hvilken effekt har entreprenørskabsundervisning for de studerende på de øvrige videregående uddannelser? Kan man drage paralleller mellem disse studier, og de studier Fonden allerede har lavet på universiteterne?
- Hvad er de langsigtede erhvervsøkonomiske konsekvenser af entreprenørskabsundervisning? Herunder forhold omkring iværksætteri, vækst, produktivitet, privat/offentlig ansættelse etc.
- Hvor mange studerende benytter deres entreprenørielle kompetencer i en etableret virksomhed som innovativ medarbejder, og hvilke økonomiske konsekvenser måtte det have for samfundet?
- Effekter for unges indgåelse i det etablerede arbejdsliv - sammenhængen mellem at have modtaget entreprenørskabsundervisning og fx graden af ledighed, produktivitet og lønniveau.
- Sammenhængen mellem deltagelse på kurser i entreprenørskab og de studerendes oplevede kompetencer i forhold til mulighed for at påvirke deres fremtid og karriere

5. Udarbejdet med støtte fra Erhvervsstyrelsen, afsluttet i september 2014

6. Sammen med internationale universiteter

Opsamlende for de 3 uddannelsestrin

For de 3 uddannelsestrin er der en række ensartede indsatser. Herunder gælder særligt:

- Kompetencegivende efter/videreuddannelse for undervisere og lærere
- Ny viden og værktøjer til feedback, evaluering og udprøvning
- Understøttelse af kommunale og regionale udviklingsinitiativer gennem rådgivning, efteruddannelse og udarbejdelse af strategiværktøjer
- Fondsmidler til udvikling af undervisningsmaterialer og fag/kurser
- Understøttelse af undervisernetværk; både Fondens egne samt eksterne
- Forsknings- og analyseaktiviteterne videreudvikles for at vurdere effekter, øge kvaliteten i undervisningen samt måle dennes effekt og udbredelse

De katalyserede aktiviteter: Fra uddannelse til realisering af vækst

Fonden har hidtil primært beskæftiget sig med uddannelsesudvikling og implementering af regeringens strategi for entreprenørskab i uddannelserne – det er også hertil, at Fondens hidtidige statslige midler er øremærket. Denne indsats har bevist at have sin gennemslagskraft på lang sigt. Det er imidlertid blevet tydeligt, at Fonden også kan bidrage til væksten med indsatser som ligger i overgangen mellem uddannelsessystem og arbejdsmarked. Denne vækst kan bl.a. komme fra flere nye virksomheder og mere innovation i eksisterende organisationer.

For at sikre dette vil det være gavnligt at opbygge viden om og aktiviteter inden for området mellem uddannelser og egentlig virksomhedsetablering eller -ansættelse. Det drejer sig om initiativer og aktiviteter, der ligger ved siden af eller i forlængelse af uddannelserne, eksempelvis inkubationsmiljøer, mikro-finansiering, forretningsplanskonkurrencer, netværk, mentorordninger, talentprogrammer etc. Fonden kalder dette "katalyserede aktiviteter". Disse aktiviteter er en del af uddannelsesmiljøerne og udmærker sig ved at:

- skabe entreprenørskabsaktiviteter som foregår på eller i forbindelse med uddannelsesinstitutionerne, men som ikke nødvendigvis er en del af et uddannelsesforløb (ikke curriculære aktiviteter)
- der på kort sigt skabes konkrete nye virksomheder af elever og studerende
- øge opmærksomheden på mulighederne for at starte initiativer og virksomheder for undervisere og studerende
- øge synligheden af entreprenørskab som en mulig karrierevej
- øge studerende og dimittenders motivation og mulighed for at iværksætte entreprenørielle aktiviteter

Fondens egen erfaring med fx Mikrolegatordningen og uddannelsesinstitutionernes erfaringer med inkubationsmiljøer er, at sådanne aktiviteter har meget store effekter ift. de anvendte ressourcer. Der findes allerede i dag en række yderligere aktiviteter, som fremmer de unges sandsynlighed for at starte virksomhed. Historisk er der investeret mange midler i dette område. Operatørerne af disse ordninger kan alle dokumentere deres effekter, men alle disse initiativer er dog begrænset af at:

- der findes ingen samlende indsats
- der findes ingen viden om den "optimale" indsats
- deres relative effekter kendes ikke (effektanalyser)
- der findes ingen beskrivelser af den samlede indsats (kortlægning og kategorisering)
- der findes ingen sammenlignelige data (i Danmark eller internationalt)

Det er vigtigt, at indsatsen omkring de katalyserende aktiviteter ikke erstatter den eksisterende uddannelsesindsats, men er et supplement hertil. Der er stadig et stort arbejde at gøre for både udbredelse og for kvalitet i uddannelserne – desuden er viden om effekterne til dato større her.

Det, der mangler, er en evidensbaseret og samlende indsats, som i supplement til Fondens uddannelsesindsats kan understøtte, at de unge enten starter virksomhed eller bliver innovative medarbejdere. Hertil kræves en yderligere finansiering for at kunne løfte området. Dette er noget, som Fonden i fremtiden gerne vil arbejde hen imod.

Succesen med den nuværende uddannelsesindsats skyldes bl.a., at opgaven er blevet grebet systematisk an, og at den konstant er blevet analyseret og forbedret med udgangspunkt i dokumenteret viden – frem til at Fonden i dag bl.a. har påbegyndt udviklingen af vores egen "undervisningsmodel". Her har Fondens følgeforskning spillet en væsentlig og uvurderlig rolle i vurderingen af høj kvalitet.

Fonden kan, med en yderligere finanslovsbevilling eller med andre nye ressourcer, i lighed med den tidligere opgave om udbredelse af uddannelser, iværksætte en national indsats med fokus på disse katalyserende aktiviteter. Dette vil indeholde:

- Opbygning af videntcenteraktiviteter i tråd med Fondens virke som videntcenter på uddannelsesområdet. Herunder kortlægning og vurdering af effekter af initiativerne.
- Igangsættelse og finansiering af en række konkrete aktiviteter i samarbejde med uddannelsesinstitutionerne, erhvervslivet etc. med baggrund i den opbyggede viden om effekter. Målet er at skabe kvalificerede initiativer, som resulterer i flere iværksættere og flere innovative ansatte. Med dette vil der kunne blive dokumenteret flere arbejdspladser og vækst

Konklusion

Da målet med de katalyserende aktiviteter både er at sikre innovative medarbejdere og flere iværksættere blandt de unge, ville det være ønskeligt med indikatorer på begge typer beskæftigelse. Desværre findes der i dag ikke præcise indikatorer af unges innovationsevner under ansættelse i etablerede organisationer. Derfor bliver Fonden for nuværende nødt til at måle alene på iværksætterparameteren. Det er en forhåbning over tid at kunne udvikle relevante indikatorer på innovationskompetencer for de unge, der i de kommende år kommer ud på arbejdsmarkedet.

Fondens fremtidige arbejde med de katalyserende aktiviteter kan derfor omsættes til følgende fremtidig hovedindikator:

- Hvor mange studerende starter virksomhed under og kort tid efter endt uddannelse?

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 20 evenly spaced horizontal grey lines across the entire width of the page, providing a guide for handwriting or typing. The background is a solid off-white color.

FONDEN FOR ENTREPRENØRSKAB
YOUNG ENTERPRISE DANMARK

Fonden for Entreprenørskab – Young Enterprise

Hovedkontor i Odense:
Ejlskovsgade 3D
5000 Odense C
www.ffe-ye.dk

Kontor i København:
Porcelæns haven 7, 1. sal
2000 Frederiksberg
post@ffe-ye.dk | 6545 2461